

УДК 338.48 (477)

О. І. Замора,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування
України "Бережанський агротехнічний інститут"

ORCID ID: ORCID ID: 0000-0002-6531-2270

З. М. Герасимів,
к. г. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства, Відокремлений підрозділ
Національного університету біоресурсів і природокористування України "Бережанський
агротехнічний інститут"

ORCID ID: 0000-0002-2505-2769

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.20.45

ТУРИСТИЧНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

O. Zamora,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics
of Enterprise, Separated subdivision of NULES of Ukraine "Bereshany Agrotechnical Institute"
Z. Gerasymiv,
PhD in Geographic sciences, Associate Professor, Associated Professor of the Department of economics
of the enterprise Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences
of Ukraine "Berezhany Agrotechnical institute"

THE TOURIST SECTOR OF THE ECONOMY: REALITIES AND PROSPECTS

У статті досліджено туристичний сектор країни, який є одним з небагатьох секторів економіки, спроможних швидше інших відновити обсяги своєї діяльності у разі створення сприятливих умов. Проаналізовано нераціональне використання туристичного потенціалу в українській економіці. Виявлено суттєві причини, що не дають змоги розкрити весь туристичний потенціал і ефективно його реалізувати. Запропоновано комплексний підхід до дослідження зазначеної проблеми та проведено SWOT-аналіз, який дав змогу виокремити низку чинників та перепон, що заважають конкурувати вітчизняному туризму на міжнародному ринку туристичної пропозиції. Сучасна динаміка розвитку туризму та економічні здобутки від туристичної діяльності перетворює його на один із найвагоміших секторів світової економіки з точки зору динаміки економічних процесів, поліпшення соціальної складової, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини.

Tourism is an important sector of the economy, capable of recovering much of its activities under favorable conditions faster than others. Tourism development enables many countries of the world to receive significant funds from the state budget, increase incomes of other sectors of the economy, and improve the state of tourism infrastructure. Tourism holds a special place in the system of branches of the national economy. As a type of outdoor recreation, it is one of the main needs of the population and the costs for them.

The article explores the tourism sector of the country, which is one of the few sectors of the economy capable of restoring the volume of its activities faster while creating favorable conditions. The irrational use of tourism potential in the Ukrainian economy is analyzed. Significant reasons have been identified that make it impossible to unlock the full potential of tourism and effectively realize it. A comprehensive approach to the study of this problem was proposed and a SWOT analysis was

carried out, which made it possible to isolate a number of factors and obstacles that hinder the competitiveness of domestic tourism in the international tourist offer market. The modern dynamics of tourism development and economic gains from tourism activities make it one of the most important sectors of the world economy in terms of the dynamics of economic processes, improving the social component, preserving the environment and restoring cultural heritage.

Increasing the competitiveness of the price component of the tourism product of Ukraine can be achieved provided a balanced state policy course to eliminate obstacles to tourism development and minimize tax schemes and create favorable conditions for economic, investment and innovation activities.

Increased investment in the tourism sector leads to the creation of tourist sites and the development of tourism infrastructure, which increases the attractiveness of the national tourism sector. This stimulates the growth of domestic and inbound tourist flows and provides for the socio-economic development of the country. Further analysis of the factors influencing the development of the tourism sector is planned.

Ключові слова: туризм, туристичний сектор, сфера, галузь, туристична інфраструктура, колективні засоби розміщування, SWOT-аналіз та інші.

Key words: tourism, tourism sector, sphere, industry, tourism infrastructure, collective accommodation, SWOT analysis and others.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток туризму у світовому масштабі, його вплив на зайнятість населення, формування малого і середнього бізнесу, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, а саме транспортної, комунальної, інформаційної, виробничої та сервісної інфраструктури, роблять туризм важливою складовою частиною економічного і соціального розвитку. Сучасна динаміка розвитку туризму та економічні здобутки від туристичної діяльності перетворює його на один із найвагоміших секторів світової економіки з точки зору динаміки економічних процесів, поліпшення соціальної складової, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини.

Незважаючи на світовий масштаб, туризм залишився регіональним і національним за змістовим наповненням. Ця галузь підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промислів, відродження рецептів приготування цікавих і смачних страв, вимагає збереження природи і створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування, тому в багатьох країнах світу міжнародний туризм розвивається як система, яка надає всі необхідні можливості для ознайомлення з культурою, звичаями, історією, релігійними і духовними цінностями відповідної держави та її народу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню аналізу сучасного стану та особливостей сучасного розвитку туристичної галузі України присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні теоретики, зокрема: Г. Горбань, В. Гостюк, А. Виноградська, О. Давидова, В. Кифяк, Ю. Палеха, А. Клименко, А. Терещен-

ко, В. Нікіфоров, Л. Дяченко, В. Кузнєцов, Л. Мельник, В. Герасименко, Т. Ткаченко, У. Теобальд, Н. Нечаюк, Л. Воротіна, І. Кравчук та інші. Проблема вияву впливу туризму на розвиток національної економіки й визначення його причин та наслідків, потребується подальшого дослідження.

Таблиця 1. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (осіб)

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		візні (іноземні) туристи	візні туристи	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799

Джерело: [2].

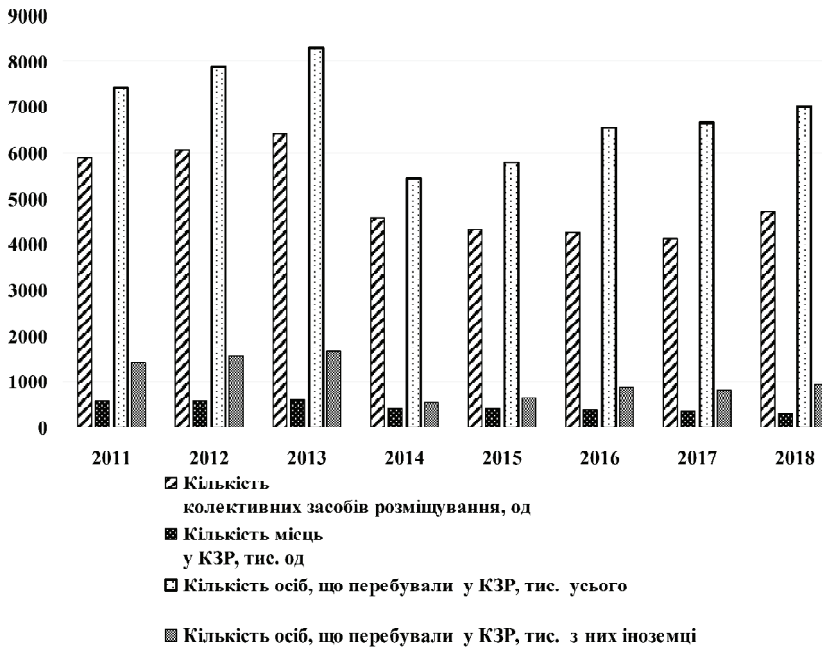

Рис. 1. Колективні засоби розміщування

Джерело: розроблено автором на основі [2].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є вивчення поточного стану туристичного сектору країни та його впливу на національну економіку, проведення SWOT-аналізу галузі з метою визначення стримуючих факторів розвитку та формування стимулів ефективного соціально-економічного розвитку країни, дослідження структури туристичного потоку та визначення пріоритетних тенденцій подальшого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туристична сфера є домінуючим чинником забезпечення соціально-економічного зростання для багатьох країн, які характеризуються подібними політичними, історичними, географічними та культурними особливостями. Це свідчить про наявність значних потенційних можливостей розвитку туризму за умови формування інфраструктури для належного функціонування цієї галузі. Досліджуючи динаміку основних показників діяльності туристичної сфери протягом останніх років, можна констатувати ознаки занепаду деяких видів туризму та скорочення абсолютної кількості туристів, яких обслуговують національні суб'єкти туристичної діяльності.

Туристична інфраструктура в останні періоди розвитку України характеризується суттєвими якісними та кількісними змінами, проте це не позначилось на динаміці туристичних потоків [1]. Кількість іноземних туристів має тенденцію скорочуватись, тоді як кількість виїзних туристів з України, прямо протилежно, збільшилась на 3996350 осіб протягом 2000—2018 рр. (табл. 1). Нажаль негативна динаміка спостерігається і на внутрішніх туристах, їх кількість за досліджений період зменшилась 897213 осіб.

Кількість іноземних туристів відображає характер зміни конкурентоспроможності у туристичній сфері, оскільки туристи мають змогу порівняти якість послуг у цій сфері в різних країнах та регіонах, отже, необхідно

досліджувати динаміку їх частки у загальному обсязі туристичних потоків. Динаміка зміни росту туристичних потоків, яких обслуговували вітчизняні суб'єкти господарювання, свідчить про наявність проблем розвитку туристичної сфери. Причинами цього виступають зміни факторів зовнішнього середовища, на макро- і мікро-рівнях:

1) політична та економічна криза внаслідок масового відтоку капіталу, тривалої слабкості зовнішнього попиту, російської анексії Криму та війни на сході країни;

2) низька ефективність використання повітряного простору, відсутність зручної та розвиненої системи авіаперельотів із найбільших міст Європи та з інших континентів;

3) порівняно високі ціни, купівельна спроможність іноземної валюти вразі нижча порівняно з європейськими державами;

4) низький рівень логістичного забезпечення туристичного розвитку країни, відсутність конкурентоспроможної інфраструктури та сервісу.

Наступним етапом аналізу є дослідження динаміки зміни туристичних об'єктів та колективних засобів розміщення, які безпосередньо впливають на динаміку кількості туристів, оскільки є місцями їх тимчасового перебування та дозвілля (рис. 1). Рисунок 1 відображає вплив негативних факторів, які згадані вище, особливо негативне коливання спостерігається в 2014 році. Проте з 2015 року спостерігається покращення динаміки щодо зростання кількості осіб, що перебували у різноманітних колективних засобах розміщення.

У міжнародній практиці прийнята стандартна класифікація засобів розміщення, розроблена експертами Всесвітньої туристської організації (ВТО). Згідно з нею, всі засоби розміщення поділяють на дві групи: колективні та індивідуальні. Перші, у свою чергу, підрозділяються на підприємства готельного типу та спеціалізовані.

До спеціалізованих засобів розміщення відносять: санаторії, профілакторії, будинки відпочинку, туристські притулки, стоянки та ін., туристські, спортивні бази, бази відпочинку, будинки мисливця (рибалки), конгрес-центри, кемпінги, ботелі, флотелі, ротелі та інші.

До індивідуальних засобів розміщення належать: квартири, кімнати в квартирах, будинки, котеджі, що винаймаються [3].

Нині в Україні функціонує розвинена мережа державних і комунальних закладів культури, створених як за радянських часів, так і протягом незалежності. "Ці заклади отримують регулярну фінансову підтримку з державного та місцевих бюджетів, хоча й не завжди достатню за обсягами і не надто дієву за механізмами її надання" [4, с. 127]. Комерційний і неприбутковий сектори культури на відміну від більшості європейських країн малорозвинені. На заваді розвитку недержавного культурного сегмента стоїть брак механізмів його стимулювання, недосконалість законодавчої та подат-

кової бази. Цінність туристичного продукту — в унікальному поєднанні потужних природних рекреаційних ресурсів, кліматичних особливостей, історико-культурної спадщини та туристичних об'єктів державної, комунальної та приватної форм власності, що має великий потенціал для широкого розвитку диверсифікованої пропозиції. Економічна привабливість недержавного туристичного сектора зумовлюється швидкою оборотністю залучених коштів та надходженням валюти. Перешкоджає розвитку туристичної підприємницької діяльності обов'язкове забезпечення фінансової відповідальності суб'єктів туристичної підприємницької діяльності перед туристами. Запровадження мінімальних внесків надає переваги та підтримує великих туроператорів, а малих змушує переходити до розряду турагентів. Також немає будь-яких пільг і не заохочується розвиток внутрішнього туризму, що орієнтує суб'єктів туристичної діяльності на виїзний туризм як найбільш прибутковий. Для залучення іноземних туристів потрібна не тільки промоція на міжнародному ринку, але й відповідний рівень розвитку туристичної і суміжних інфраструктур, а також активна підтримка розвитку туристичної індустрії та стабільна позиція держави в цьому питанні.

Динаміки розвитку туристичної інфраструктури вказує на залежність між показниками туристичної сфери та соціально-економічними. Найвищим рівнем впливу характеризуються бази та заклади відпочинку. Динаміка кількості готелів практично не впливає на кількість туристів. Причиною цього може бути відсутність суттєвої динаміки у зміні кількості готелів та зменшенні кількості туристів. Крім цього, це характеризує вітчизняні готелі як не надто перспективний напрям для розвитку туризму. Ці та інші чинники зумовлюють незвично низький рівень впливу елементів інфраструктури на розвиток туризму. Це також доводить, що вітчизняна галузь туризму знаходиться на етапі свого формування. Загалом можна зазначити, що показники соціально-економічного розвитку впливають на туризм сильніше, ніж туристична інфраструктура.

Досягнення сприятливого соціально-економічного впливу туризму на суспільство є важливою стратегічною метою як розвинених держав, так і країн, що розвиваються. Збільшити економічні вигоди від туризму можна різними методами, які вбудовуються в процес державного управління, завдяки чому можна уникнути багатьох проблем. Одним з таких методів є зміцнення зв'язків між туризмом та іншими секторами економіки.

Найвищий рівень залежності спостерігається між динамікою обсягів реалізації промислової продукції та оптового товарообороту. Рівень офіційної оплати праці, прямі закордонні інвестиції та показник зовнішньоекономічної діяльності практично не впливають на динаміку туристів в Україні. На основі цього можна зробити такі висновки:

Таблиця 2. SWOT-аналіз конкурентоспроможності туристичного сектору в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Збережені культурні традиції та історична спадщина. 2. Широка географія, гарні краєвиди, багаті флора та фауна. 3. Розмаїття ландшафту - наявність річок, гір, озер, лісів. 4. Гостинність населення. 5. Велика кількість індивідуальних операторів, що традиційно приймають гостей. 6. Наявність ресурсів до створення оздоровчих комплексів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільний рівень сервісу. 2. Слабка логістика, неякісні дороги 3. Негативне відношення великої кількості українців до внутрішнього туризму. 4. Не надто привабливий імідж України в очах іноземців 5. Висока вартість обслуговування. 6. Високий рівень захворювання на СНІД, туберкульоз, гепатит тощо. 7. Велика частка нереставрованих та покинутих стародавніх пам'яток архітектури
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток туризму збільшить доходи населення, що поліпшить економічний розвиток країни та її регіонів. 2. Покращання рівня обслуговування та екологічної ситуації 3. Підвищення рівня збереження культурно-історичних пам'яток. 4. Розширення асортименту надаваних послуг та розроблення нових видів турів. 5. Збільшиться зайнятість населення. 6. Створення іміджу країни як стабільної та безпечної. 7. Зниження цін на відпочинок 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільна політична та економічна ситуація. 2. Техногенні катастрофи. 3. Значний рівень безробіття, що створює основу для збільшення злочинності. 4. Зниження загального рівня життя населення. 5. Можливість виникнення епідеміологічних захворювань. 6. Слабкий інвестиційний клімат 7. Розвиток закордонного туризму

Джерело: розроблено автором.

1) туризм в Україні розвивається несистемно та не має суттєвого впливу на соціально-економічне процвітання регіонів;

2) значна частка туристів сконцентрована у промислових центрах, у регіонах туризм практично не розвивається або впливу цього розвитку на соціально-економічні зміни практично не відчувається;

3) динаміка розвитку туризму значно залежить від креативності підприємців, динаміка розвитку традиційних видів туризму є уповільненою порівняно із змінами у суспільстві;

4) реальний дохід потенційних туристів є вищим ніж офіційний рівень оплати праці, оскільки валовий регіональний продукт на душу населення сильніше впливає на кількість туристів, ніж середня заробітна плата.

Незважаючи на ресурсну забезпеченість, туристична індустрія нашої країни є неконкурентоспроможною порівняно з розвиненими туристичними державами. Розвинута матеріальна база дозволяє індустріальним країнам зробити туризм масовим. А у разі проведення цілеспрямованої політики швидкого розвитку міжнародного туризму можна у порівняно короткі строки значно наблизитися до країн, для яких надходження від туристичної сфери становить значну частину ВВП. Єдиний шлях вирішення цієї проблеми — це сформувати продуману, стратегічно-орієнтовану державну політику, основним завданням якої було б реально визначити туризм одним з основних пріоритетів держави, створити сильний орган влади з управління розвитком туризму, впровадити апробовані у світі економічні механізми успішного ведення туристичного бізнесу й заохотити інвесторів вкладати кошти в розвиток туристичної інфраструктури України [5].

На основі SWOT-аналізу визначено такі Strengths — сильні сторони, Weaknesses — слабкі сторони, Opportunities — сприятливі можливості та Threats — загрози, які впливають на подальший соціальний та економічний розвиток туристичної сфери. Цей універсальний метод особливо ефективний при аналізі переваг і недоліків туристичного ринку країни. SWOT-аналіз допомагає з'ясувати обставини, за яких розвивається туристичний ринок України, збалансувати вплив внутрішніх переваг і недоліків із впливом сприятливих можливостей і загроз. Такий аналіз допомагає визначити не тільки можливості країни, а й усі доступні переваги над конкурентами [6] (табл. 2).

Україна об'єктивно має потужний туристичний потенціал, який, на жаль, використовується не дуже ефективно. Тому необхідно підвищити рівень основних напрямів стимулювання туристичної діяльності в Україні, які посилять взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. А це, у свою чергу, сприятиме зростанню авторитету країни на світовому ринку туристичних послуг, зміцненню її економіки, наповненню державного бюджету, створенню потужної туристичної галузі, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ситуація, що склалася в туристичному секторі економіки, останнім часом вимагає активного пошуку шляхів подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва туристичного продукту із забезпеченням необхідної його якості. Необхідно обґрунтувати перспектив реалізації потенціалу туристичної галузі в умовах росту конкуренції на туристичних ринках, активізації індивідуального неорганізованого туризму, зростання вимог до якості запропонованих турпродуктів, а саме:

- логістика інноваційності у туризмі, у вигляді впровадження нових технологій обслуговування та організації відпочинку, управлінських нововведень;
- диверсифікувати туристичні послуги за рахунок інновацій та розвитку наявного потенціалу туристичної галузі;
- державна туристична політика повинна сприяти формуванню цілісного туристичного продукту;
- забезпечення сталого розвитку туризму повинно передбачити управління в туристичною галузі, таким чином, щоб це не суперечило природній, соціальній, економічній єдності території;
- легалізація діяльності приватних домоволодінь та засобів розміщення;
- ліквідація диспропорцій рекреаційного освоєння територій як елемент комплексного розвитку.

Література:

1. Кошова Б.Р. Прогнозування розвитку туристичної інфраструктури. Менеджмент та підприємництво в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2017. № 875. С. 431—439.
2. Туристична діяльність в Україні. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm

3. Основи готельної справи. URL: https://pidruchniki.com/12461220/turizm/klasifikatsiya_zasobiv_rozmischennya_turistiv_vto

4. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / за ред. О.А.Гриценко. Київ: УЦКД, 2007, 215 с.

5. Туристична сфера України як плацдарм до розвитку національної економіки та міжнародного туризму. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/cymbal.htm

6. SWOT-аналіз конкурентоспроможності туристичного ринку України. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/frolova.htm

References:

1. Koshova, B.R. (2017), "Forecasting the development of tourist infrastructure. Management and Entrepreneurship in Ukraine", *Management and Entrepreneurship in Ukraine. Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic*, vol. 875, pp. 431—439.

2. State Statistics Service of Ukraine (2019), "Tourist activity in Ukraine", [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (Accessed 14.10.2019).

3. Krul', H.Ya. (2019), "Basics of hotel business", [Online], available at: https://pidruchniki.com/12461220/turizm/klasifikatsiya_zasobiv_rozmischennya_turistiv_vto (Accessed 16.10.2019).

4. Gritsenko, O.A. (2007), *Kulturna polityka v Ukrayini. Analitichnyy ohlyad* [Cultural policy in Ukraine. Analytical Review], UCKD Kyiv, Ukraine.

5. Tsymbal, O.I. (2012), "Ukraine's tourism sphere as a springboard to the development of national economy and international tourism", [Online], available at: http://tourlib.net/statti_ukr/cymbal.htm (Accessed 16.10.2019).

6. Frolova, V.Yu. (2015), "SWOT-analysis of competitiveness of the tourist market of Ukraine", [Online], available at: http://tourlib.net/statti_ukr/frolova.htm (Accessed 15.10.2019).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2019 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73